

*Ганчева В., завідувач сектору
виховної роботи відділу наукового та
навчально-методичного забезпечення
змісту позашкільної освіти та
виховної роботи,
ДНУ «Інститут модернізації змісту
освіти»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Актуальність проблеми зумовлена потребою набуття здобувачами освіти ключових компетентностей в умовах глобальних змін і викликів, взаємопов'язаних через ціннісні орієнтації, необхідні для соціалізації та громадянської активності, свідомого життєвого вибору, виховання патріотичних якостей, шанобливого ставлення до суспільства, родини, батьківщини.

Ми підтримуємо думку І. Д. Бега в тому, що провідними напрямками вирішення виховних завдань у сучасних умовах є «проектування особистісно орієнтованого педагогічного процесу, формування нової педагогічної свідомості, визнання непересічної ролі практично-діяльнісного колективу як основи виховної роботи з молоддю, але найголовнішим серед них виступає виховання фундаментальних цінностей» [1, с. 20-29].

У свою чергу В. Г. Кремень наголосив, що «цінність – це не те, що можна витратити на щось, що має перехідне, вузьке значення, а те, заради чого проживається все життя. Те, чого люди хочуть заради нього самого, а не чогось іншого» [3, с. 56].

Згідно аналізу літературних джерел, ціннісні орієнтації визначають особистісні мотиви діяльності задля вирішення загальнолюдських проблем (відносини між людиною і природою, ставлення до світу, стосунки між людьми, розуміння людської сутності тощо) та регулюють поведінку людини у суспільстві [4].

У свою чергу науковці М. Пірен, О. Цілорик уточнили, що ціннісні орієнтації це також складова моральної свідомості, що забезпечують загальну спрямованість поведінки індивідів, соціально значущий вибір ними цілей, цінностей, способів регуляції поведінки, її форм і стилю. Ціннісні орієнтації дають можливість пізнати й зрозуміти, наскільки людина володіє моральною здатністю відповідати потребам розвитку суспільства, наскільки вона творчо активна або пасивна і байдужа» [6].

Зарубіжні науковці Ф. Клакхон та Ф. Стродбек надають перевагу таким ціннісним орієнтаціям, як:

1) орієнтації, пов'язані з розумінням людської природи (добро і зло у людині за її природою);

2) орієнтації, що розкривають характер стосунків між людиною і природою (взаємозалежність позицій);

3) орієнтації, що характеризують стосунки між людьми (індивідуальні, групові);

4) орієнтації, пов'язані з визначенням розвитку особистості та його діяльності (праця, розвиток);

5) часові орієнтації (минуле, теперішнє, майбутнє) [8, с. 375].

Ми підтримуємо авторів, утім у нашому дослідженні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді ми розглянемо саме в умовах глобальних змін та викликів сьогодення.

Введення воєнного стану в Україні, який було запроваджено у перший день повномасштабного вторгнення Росії – 24 лютого 2022 року цілком змінило звичайне життя школярів та заставило їх миттю подорослішати, шукати нові підходи до навчання.

Слід підкреслити, що одним із ключових напрямків роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів стала підтримка активного упровадження інновацій в освітню діяльність, «функціонування системи освіти в умовах воєнного стану, що характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій» [5, с. 7].

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» у цьому процесі виступає як «своєрідний центр експериментальної педагогіки, який безпосередньо долучається до процесу розвитку української освіти, тісно співпрацюючи з Міністерством освіти і науки України, інститутами післядипломної педагогічної освіти, інститутами Національної академії педагогічних наук України, закладами дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), позашкільної та вищої освіти України» [5, с. 9].

Цінним для нашого дослідження є звіт Євгенія Баженкова, в якому сказано, що ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» в цей непростий час координувала та надавала науково-методичний супровід таким експериментам усеукраїнського рівня як: «Система національно-патріотичного виховання учнів в умовах східного регіону України», «Формування громадянської компетентності учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу», «Розвиток в учнів загальноосвітнього навчального закладу громадянської активності у становленні громадянина-патріота України», «Система виховання громадянина патріота в умовах профільного навчального закладу військово-професійної спрямованості», «Виховання патріотизму як базової якості громадянина держави України», «Педагогічні умови виховання свідомого громадянина-патріота у загальноосвітньому навчальному закладі», «Розвиток учнівського дитячого об'єднання як чинник становлення патріотично-громадянської активності особистості вихованця» [5, с. 11].

Формування патріотичних почуттів означає вміння виробляти глибоке розуміння громадського обов'язку, почуття любові до батьківщини, прагнення бачити її незалежною. У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє

героїко-патріотичне виховання, покликане формувати бойовий, морально-психологічний дух, спонукати до фізичного вдосконалення громадянина-патріота, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військово-технічними знаннями, вивчати різні види бойового мистецтва [7].

Отже, згідно аналізу літературних джерел ціннісні орієнтації характеризують спрямованість і зміст активності особистості та виступають найважливішим регулятором суспільної поведінки.

На сьогодні в закладах освіти України активно запроваджується інклюзивне навчання, де вчителі мають сформувати толерантне ставлення учнів до дітей з особливими освітніми потребами. Потрібно також навчити учнів аргументовано відстоювати загальнолюдські цінності у різноманітних життєвих ситуаціях.

В рамках Національної програми психологічного здоров'я українців, за ініціативи Першої леді України Олени Зеленської у липні цього року стартував курс підвищення кваліфікації «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» розроблений ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України [5, с. 14].

З метою удосконалення технології виховної роботи, формування ціннісних орієнтацій особистості у виховному середовищі закладу освіти в умовах глобальних змін та викликів було проведено: Всеукраїнський позакласний захід «Урок толерантності» для учнів 5-7 класів та 8-11 класів закладів загальної середньої освіти, розроблений Міжнародним благодійним фондом Parimatch Foundation.

Вплинуло на ефективність виховного процесу учнів конкурс проєктів Parimatch Foundation Ukraine, розроблений вчителем О.М. Карабут. Віртуальна реальність стала невід'ємною складовою життя учнів, значну частину свого вільного часу вони проводять в Інтернеті або спілкуючись в соціальних мережах.

Отже, дистанційне навчання має важливе значення для підвищення рівня самоосвіти, самоствердження, самоорганізації, розвитку критичного мислення та створення безпеки учнів в умовах воєнного стану.

Підкреслимо, що реалізація поставлених завдань можлива за умови чіткої та правильної організації виховної роботи закладів освіти.

Основні результати наукового дослідження ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» тему «Науково-методичне забезпечення формування ціннісних орієнтацій учнів та студентів у навчально-виховному процесі закладів освіти» було впроваджено в Комунальному закладі загальної середньої освіти «Авторська школа М.П. Гузика» Южненської міської ради Одеського району Одеської області. Проведено інформаційно-просвітницьку роботу серед учнів щодо формування ціннісних орієнтацій та підготовки учнівської молоді до самостійного життя та свідомого вибору. Успішність формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів зумовлена проведенням: спеціальних курсів «Ціннісні орієнтири учнів», «Громадянське становлення особистості учнів»;

семінару «Цінності у житті людини»; тренінгу формування цінностей особистості; круглих столів та інше.

На початку дослідження було здійснено анкетування учнів старшого шкільного віку. В опитуванні брали участь учні 10 (59, 2%) та 11 (40,8 %) класів, всього 62 особи.

В ході опитування респонденти мали для себе визначитися з рівнем значимості для них представленого набору основних людських цінностей, які необхідні в умовах викликів сьогодення.

Далі наведемо порівняльну таблицю відповідей респондентів на питання «Що вас найбільше хвилює?» (табл.1).

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця відповідей респондентів на питання «Що вас найбільше хвилює в умовах викликів сьогодення?»

Назва цінності	До (кількість респондентів)	Після (кількість респондентів)
Змішана форма навчання	24	40
Здоров'я	40	48
Щаслива сім'я	48	56
Розвиток патріотичних цінностей, формування світогляду	28	46
Можливість реалізувати свій талант та здібності	31	34
Особиста свобода, незалежність у судженнях та діях	32	42
Допомога іншим людям, волонтерство	18	36

Найменше хвилювання респондентів наведемо у табл. 2.

Таблиця 2.

Найменше хвилювання респондентів в умовах глобальних змін та викликів

Назва цінності	До (кількість респондентів)	Після (кількість респондентів)
Життя згідно релігійних норм	6	7
Керування людьми	8	6
Досягнення високого статусу в суспільстві	22	24
Матеріальний добробут	28	26

Цей факт засвідчує, що у період формування й становлення особистості в умовах викликів сьогодення важливий позитивний вплив на неї з боку оточення: сім'я, вчителі, однолітки та їхня підтримка.

Якщо відповісти на питання: «Як впливає на світогляд учня військовий стан?», то у кожному випадку це буде суцільно індивідуально. Утім, слід пам'ятати, що кожна дитина незалежно від віку перебуває в контакті з почуттями дорослого, тому необхідно завжди її підтримувати, більше проводити з нею часу, створювати всі умови, щоб дитина почувалася в безпеці, запроваджувати здоров'язберігаючі технології, активне дозвілля, патріотичні заходи, психологічні тренінги, вебінари, проєктну діяльність.

Таким чином, аналіз відповідей респондентів після апробації результатів наукового дослідження ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» тему «Науково-методичне забезпечення формування ціннісних орієнтацій учнів та студентів у навчально-виховному процесі закладів освіти» підтверджує ефективність результатів науково дослідної роботи та застосовані в освітньому процесі зазначені вище заходи, підтвердили свою ефективність.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2.кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Либідь, 2003. 344 с.
2. Воронцова Е., Ївженко Ю., Паржницький В. Дослідження ефективності програми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2021. Вип. 95. С.8-19.
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. [2-ге вид]. К.: Т-во «Знання» України, 2010. 282 с.
4. Ніколенко Л.М. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С.162-168.
5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
6. Пірен М., Цілюрик О. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 213–218.
7. Про стан військово-патріотичного виховання учнів. http://gogolivskazosh.kiev.sch.in.ua/vihovna_robota/patriotichne_vihovannya/.
8. Weizsaecker E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. *Springer*, 2018. 220 p.